

PAPRIKA

professor

Om tisdag får svensk-ungerska sällskapet i Göteborg besök av nykorade nobelpristagaren, vitaminforskaren m. m. professor Albert v. Szent-Györgyi. Den världsberömda vetenskapsmannen presenteras här som en sällsynt charmrande människa.

Det var en gång i förkrigstidens stora och mäktiga Ungern en gammal vacker 1100-talsstad med ett vida berömt universitet. Kolozsvár eller Klausenburg var Siebenbürgens huvudort och en vetenskapens högborg för landet. Men det stora vansinnet hetsade folk mot folk, och i fyra långa år dundrade krigets åskor fram över en blodande och sargad värld. Och resultatet? För Ungerns del: Trianon. Två tredjedelar av Ungerns jord, åkrar, skogar, mineral- och saltfyndigheter slets bort och greps av främmande händer — och av det ungerska Kolozsvár blev det rumänska Cluj...

Men det fanns även en annan stad. Den hette Szeged, ett namn med en särskild klang i varje ungerskt öra på 1850-talet, säte som den då var för den mot Österrike revolutionära ungerska regeringen. Trianon betydde även mycket för Szeged. Det förvandlades från att ha varit en provinsstad mitt inne i Ungern till att bli en Väst-Europas utpost tätt invid Rumäniens och Jugoslaviens gränser. Där återuppstod i förnygrad och förbättrad upplaga det av rumänerna annekterade Kolozsvár-universitetet, och av det förut icke särdeles bekanta Szeged blev Ungerns till storleken andra stad och ett lärdomssäte av rang.

Det var män av snille och skaparkraft, som av intet, eller mycket nära intet, i det efter världskriget utarmade Ungern stampade fram kliniker, laboratorier och vetenskapliga forskningsinstitut. Det har också blivit män med ungdomens dådkraft och mannaålderns kunskaper förunnat att föra det verket vidare. En av dem — nu i världsberömdhetens scenljus — har i stilla tacksamhet för vad livet omsider bjudit honom format minnet av sitt femtonåriga forskningsarbete i orden:

— När jag ser tillbaka, ser jag nästan endast det olösbare, det obekanta. Det är blott en enda ljuspunkt, jag minnes, hjälpsamheten.

Mannen är Albert v. Szent-Györgyi, 1937 års Nobelpristagare i medicin.

I november i år besteg prof. Szent-Györgyi podiet i Tekniska Högskolans aula och höll inför Ungerska Naturvetenskapliga Säll-

skapet ett med all rätt uppmärksammat föredrag, vilket i sig, om man så vill, innefattade hans curriculum vitæ, hans levnadslöpp. Luften var fylld av premiärnervositet, salen var fullsatt, vetenskapsmän av internationell ryktbarhet sutto där sida vid sida och längst fram avtecknade sig grevinnan Klebelsbergs gestalt, änka efter den framsynte reformatorn och kultusministern. Över svarta tavlan var en duk spänd med de konstigaste små tecken i blått, svart och rött, siffror i mängd, kemiska formler och för lekmanen obegripliga sammanställningar. På bordet framför låg en bukett tallris, varur röda och gröna paprikahuvuden nyfiket tittade fram på sina kolleger tomater, morötter och potatis, vilka, likaledes i sin egenskap av demonstrationsobjekt, lågo bredvid.

Plötsligt en susning genom salen, publiken reser sig, en minuts-lång applåd, ovationer. Genom professorernas dörr träder med spänstiga steg, som förråda sportsmannen, en vänligt småleende herre med en aning trötta men spelande ögon, bestiger podiet och står ansikte mot ansikte med ett redan nu förtjust auditorium. Han börjar tala, han behandlar ett strängt vetenskapligt ämne, som bland åhörarna räknar få specialutbildade fackmän, men vad sker... man följer obetvingligt hans ord, man upptäcker, att man ler, att grannen ler, att som genom ett trollslag hela salen blivit ett enda solljust, intresserat och välvilligt, ja, kanske också stundom en aning rört leende, när trollkarlen där framme med lekande lätthet och som den naturligaste sak i världen bollar med benämningar, data, slutledningar och resultat.

Man kan icke annat — sådan är Albert Szent-Györgyi. De svåraste problem, de mest komplicerade vetenskapliga experiment, allt behandlar han med den honom så karakteriserande, omedelbara glättigheten, och svävar han än med sina teorier aldrig så högt i de vetenskapliga regionerna, finner han alltid något, som binder honom samman med jorden, lekmanen, mänskligheten. Samtidigt som hans med fruktans-

värd sakkunskap frambesvurna formler mildras av roande liknelser och paralleller och på den bistraste vetenskapsmans ansikte förmå framlocka ett mänskligt småleende, samtidigt klarlägger han med klassisk noggrannhet den mest abstrakta bland abstrakta teorier och kommer så fram till sin världsberömda upptäckt av C-vitaminet i paprikakryddan. Han talar om vägen, han hade att vandra för att nå sitt mål. En av etapperna är Holland. Månader igenom arbetar han där med en källare som laboratorium, han misslyckas gång på gång, men tron, övertygelsen, den har han, och när han går där och diskar och städar efter sig, då är det endast denna orubbliga tro, denna alla svårigheter övervinnande övertygelse, som förmår honom att fortsätta kampen; han, släppa efter — aldrig!

— Den tiden fattades mig fyra saker för att mitt arbete skulle lyckas: Kunskaper, pengar, material och instrument....

— Kunskaperna, dem hade Ni redan, avbryter honom en ung, entusiastisk dam bland åhörarna.

— Till Er tjänst, min nådiga, men som en liten upplysning skall jag be få omtala, att jag icke föddes till kemist. Det var först mycket sent som jag sadlade om från medicin till kemi.

Han gripes ännu mer av sitt ämne, när han kommer in på den vetenskapliga oegennyttan, han så ofta rönt bevis på under sina långväga färder. Och karakteristiskt nog låter han slutorden till sitt anförande forma sig till en hyllning för den:

— Jag måste säga, och jag säger det med stor glädje, att endast tack vare den internationella vetenskapliga förbrödringen, som Gud ske lov ännu icke har försvunnit, har det varit möjligt för mig att lyckas med mina undersökningar. Den andan, den oegennyttiga samverkans anda, hjälpsamhetens anda, den vill jag omplantera på livets alla områden för att bereda mänskligheten en lyckligare framtid.

Intet skulle vara forskaren-vetenskapsmannen Szent-Györgyi mera främmande än att glömma, att han först och sist är människa. Högfärd är för honom ett okänt begrepp. Han tillhör den typ av människor, hos vilken glimten i ögat förräder det eviga barnet och som aldrig kan rubbas från sin övertygelse, att vi människor, likgiltigt var på klotet vi än leva, dock i grund och botten tycka om och behöva varandra.

Från vetenskapens höjdpunkt till det dagliga jordelivets kamp är allt blott en övergång, säger denne, det lyckliga livets apostel.

Tragiken i människooödet är endast ett av förebuden till en lyckligare tid, då en mera ömsesidig kärlek kommer att värma mänskligheten med sina välsignande strålar.

I föreläsnings- och arbets-salar, likaväl som på tennis- eller fotbollsplanen har han genom sitt otvungna och kamratliga sätt förstått att vinna sina elever, och de band, som knutits mellan honom och dem äro ganska ovanliga. Hans studenter äro hängivna åhörare, och det är få, som anse sig vilja försaka nöjet av hans föreläsningar. Men hans verkliga jag kommer ändå bäst fram — vid teds... Varje eftermiddag samlar han omkring sig sina elever och medarbetare, alla studier avbrytas, och hela »Biochemicum» intågar i »Tesalongen». Det är ett litet hemtrevligt hörn i stora korridoren, i mitten ett bord med brokig duk på, runtomkring trädgårdsstolar, enkla men bekväma, på väggarna karikatyrer, teckningar och lustiga fotografier. Fönstret omramas av ungerska gardiner, och i nischen står det lerkruckor från Väsárhely. Här dricker icke Professorn-Vetenskapsmannen te med sina elever — nej, här prata under en halvtimmes avbrott från det allvarliga laboratoriearbetet ungdomar utan åtskillnad av ålder och ställning om allt och alla. Med ett stort undantag. Det är tillåtet att tala om allt, politik, konst, musik, litteratur, skämt, historier, ja, t. o. m. studentvisor om lärarna... men att tala om vetenskap är förbjudet! På sommaren höres ofta efter avslutat arbete professors ungdomliga stämman:

— Nu ungar ska' vi ner på går'n och leka...

Och så springs det i kapp, spe-las tennis eller sparkas fotboll mitt i elevernas högljudda och lyckliga skara.

Är det underligt, att han är avgudad!

Men det finnes även dem, han avgudar. Sin hustru och trogna medarbetare under de svåra åren, och sin dotter, som från studierna i England i dessa dagar begiver sig till Stockholm för att vid Nobel-festligheterna där sammanträffa med sina föräldrar. Det är en lycklig familj. Den szent-györgyiska »kis auto» — lillebilen — är känd av minsta barnunge i Szeged, dess ägare har blivit stadens »Ehrenbürger», och den vackraste gatan kommer att uppkallas efter honom. Den tidpunkten är inne, då varken »kunskaper, pengar, material eller instrument» behöva saknas. Szeged, förut känt genom sina kolossala paprikaodlingar, som komma varje verklig älskare av gulyas och pörkölt att slicka sig om munnen, har nu nått ännu ett steg mot berömmelsen, och varje god Szeged-bo önskar sin store son många år av fortsatta framgångsrika forskningar. Må han fortsätta att leda det uppväxande släktet in genom vetenskapens portar, med tillhjälp av själens och hjärtats lära.

Och szegedpaprikan kommer mer att börja sin världsvandring. Man visste, att den är vacker, välsmakande och aromatisk — nu vet man även, att den innehåller ett av de ämnen, som för organismen är viktigast. Och han, Albert Szent-Györgyi, vilken som sitt ljustaste minne från forskningens tunga år bevarar hjälpsamheten, han kan utan självförhävelse men med berättigad stolthet och glädje och med fullt fog säga:

Så blev den lilla paprikakryddan från Szeged ett nytt vapen i vetenskapens händer i dess kamp mot mänsklighetens lidanden.

Rolf Börjeson.

T. h.: Prof. v. Szent-Györgyi tillsammans med sin försteassistent i sitt vitaminlaboratorium.